

Türkiye’de Kişisel Gelişim Alanının Tarihçesi*

The History of Personal Development Area in Turkey

Serkan ŞENGÜL¹, Doç. Dr. Osman Kürşat ACAR²

Öz

Yeni söylem ve eylemlerin, dünyanın var olduğu günden bu yana, genellikle bir bunalım sonucunda kendisini gösterdiği söylenebilir. İnsanlığın bireysel olarak terakkisi olarak adlandırılan kişisel gelişimin temellerinin de yine dünya genelinde büyük bir etkiye sahip 1929’daki Büyük Bunalım’a dayandığı kabul edilmektedir. Benzer bir durumun Türkiye için de geçerli olduğu söylenebilir. Türkiye’de 50 yıllık bir geçmişi olan kişisel gelişim alanı, 4 kuşak olarak ele alınabilir. 1968 yılında 1. kuşak yazarlardan Nüvit Osmay’ın ‘İnsan Mühendisliği’ kitabı ile giriş yaptığı kabul gören kişisel gelişim alanının, asıl temellerinin yine bir kriz ve değişim olan 1980 askeri darbesinden sonra atıldığı söylenebilir. 1980-2000 yılları arasında alanda çalışma yapan ve 2. kuşak yazarlar olarak adlandırılan isimler, kişisel gelişim olgusunun insanlar tarafından benimsenmesini sağlamıştır. 2001 krizi sonrası 3. kuşak yazarlarla birlikte kişisel gelişim, 2001-2015 yılları arasında zirve noktasına ulaşmıştır. Bugün 2010 sonrası 4. kuşak yazarlar ile kişisel gelişim alanı, bir önceki dönemin üstüne koyarak farklılaşan söylemleri ile önemli eleştirilere rağmen gelişimini sürdürmektedir. Kişisel gelişim alanı Türkiye’de, özellikle hedef belirleme, motivasyon ve başarı odaklı eğitim, seminer ve kitaplar etrafında şekillenmiştir. Bu çalışma ile Dünya’da ve Türkiye’de kişisel gelişimin ana hatları, kişisel gelişim ile ilgili kavramlar incelenmiş, Dünya’da ve Türkiye’de kişisel gelişim ile ilgili önde gelen çalışmalar literatür taraması olarak ortaya konmuştur. Alandaki yazın boşluğunu doldurmak adına katkı sağlamaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kişisel gelişim, hedef belirleme, motivasyon, başarı, kişisel gelişim kitapları

Makale Türü: Derleme

Abstract

It may be said that new discourses and actions have generally emerged because of a crisis since the day the world existed. It’s accepted that the foundations of personal development, which is seen as the personal liberation war of humanity, are based on the Great Depression in 1929, which has a great impact worldwide. Personal development area in Turkey with the Human Engineering Nuvit Osmay book was accepted that entered Turkey in 1968. It can be said the main foundations were laid after the 1980 military coup, which was a crisis for the country. It can be said that the names called as 2nd generation writers between 1980-2000 provided the personal development phenomenon to be adopted by people and after the 2001 crisis, the personal development reached its peak with 3rd generation writers between 2000-2015. People’s personal war of liberation struggle adventure of personal development in Turkey, especially in goal setting, motivation and success-oriented training, seminars and said that allows the formation around the book. This study outlines the personal development of the world and in Turkey, examined concepts related to personal development, leading work on personal development have been demonstrated in literature. It has been tried to contribute to fill the literature gap in the field.

Keywords: Personal development, goal setting, motivation, success, personal development books

Paper Type: Review

* Bu makale ‘Türkiye’de Kişisel Gelişim Alanının Tarihçesi: Hedef Belirleme, Motivasyon ve Başarı Odaklı Kitaplar Üzerinden Bir Analiz’ isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir

¹Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, serkan.sdu@hotmail.com.

²Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, osmanacar@sdu.edu.tr.

Giriş

Yaşanılan olumsuzluk ve engellere karşı bireysel olarak yapılacak en önemli şey, mevcut durumu çok iyi bir şekilde gözden geçirerek, bireysel stratejileri belirlemek ve bir adım ileri gidebilmek adına daha sıkı çalışmaktır. İnsanların tümünü birden ilgilendiren bir sorundan sonra veya bireysel olarak ortaya çıkan ve insanlara içindeki gücü fark edip kendi değerini ortaya koyarak, bu bunalımdan kurtulabileceğini anlatan kişisel gelişim kavramının, tam olarak bu düşünceyi destekler nitelikte geliştiği söylenebilir. Kişisel gelişim öğretilerini hayatına uygulamaya başlayan insanların, zamanla ve kendi öz yönetim gücüne göre içinde bulunduğu kötü şartlar aşabileceği düşüncesi de hâkim olabilmektedir.

Hem dünya genelinde hem de Türkiye’de tüm halkı ilgilendiren ortak bir sorun sonucunda ortaya çıkan ve gelişen kişisel gelişim alanının, Türkiye’de 1968 yılında Nüvit Osmay’ın ‘İnsan Mühendisliği’ kitabı ile giriş yaptığı bilinmektedir. Ama Türkiye için kişisel gelişim alanının dönüm noktalarının 1980 darbesi ve en önemlisi de 2001 ekonomik krizi gibi dönemler olduğu söylenebilir. Çünkü kişisel gelişim alana incelendiğinde darbe, ekonomik kriz gibi bunalımlı dönemler, insanları yeni arayışlar, eylemler peşine sürüklemiştir. Ve çözümün kişisel gelişim ile sağlanabileceğine inanan önemli bir kesimin olduğu görülmüştür. Bu dönemde 2. ve 3. kuşak yazarlar ön plana çıkmıştır. Türkiye’de özellikle 2000 sonrası 3. Kuşak yazarların olduğu dönemde kişisel gelişim alanı ciddi anlamda büyümüştür. Her dönemin kendine has özelliklerinden dolayı 2008 ekonomik krizi sonrasında ise 2001’den sonra gelişen süreçteki söylemler, tutum değişikliğine uğrayarak 4. Kuşak yazarlar ile daha ılımlı bir kişisel gelişim anlayışı benimsenmeye başlanmıştır denebilir. Kişisel gelişim alanının insanlar tarafından kabul görmüş ve hızlı talep alan bir alan olması arzı da çoğaltmıştır. Fazlaca yazar tarafından alelade bir biçimde eser yazılmış olmasının, alanın gelişmekten çok genişleme eğilimi göstermesine neden olduğu söylenebilir. Bu durumun kişisel gelişim eğitimleri ve kitaplarının faydası, uygulanabilirliği ve özgünlüğü hakkında tartışmaları da beraberinde getirdiği bilinmektedir.

Bu çalışma ile öncelikle Dünya’da kişisel gelişimin nasıl doğup geliştiği ve Türkiye’de hangi etkenler ile ortaya çıktığı geliştiği ele alınmıştır. Ardından kişisel gelişimin ile ilgili olan, kişisel gelişim eğitim ve eğitmenleri, koçluk, mentorluk, kişisel gelişim kitapları gibi olgu ve kavramlar incelenmiştir. Dünya’da ve Türkiye’de kişisel gelişim ile ilgili önde gelen kitaplar literatür taraması ile ortaya konmuştur. Türkiye’de kişisel gelişim kitapları çok satan kitaplar listesinde olmasına rağmen alanın tarihçesi ile ilgili alandaki yazın boşluğunu doldurmak adına literatüre katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

1. Kavramsal Çerçevesi

1.1. Kişisel Gelişimin Kavramı

Kişisel gelişim, bir birey için yeterli olmadığı alanlarda, yeterli olabilmek için başlattığı değişim süreci olarak ifade edilebilir. Kişisel gelişim süreci ise kişilerin bireysel hedeflerini gerçekleştirmek için kendini daha yeterli hale getirmesi olarak tanımlanabilir (Balaban ve Çakmak, 2016, s. 1). Yine farklı bir tanım ile kişisel gelişim, bir insanın yeterli olmadığını düşündüğü alanda, daha iyi olabilmek adına bir değişim süreci başlatmasıdır. Kişisel gelişim sürecine giren insanlar aslında tüm evrenin bir değişim içerisinde olduğunu fark etmektedir. Bu farkındalık insanda kendisinin de değişime ayak uydurması gerektiği inancını uyandırmaktadır (Özkan, 2003, s. 46-47). Kişisel gelişim, çoğu zaman az ya da çok yeniçağ düşüncesinden yararlanan, gerek bireysel gerekse kurumsal düzlemde hizmet üretmek kendi ekonomi politikası ile hayata dahil olan bir sektördür (Paker, 2011, s. 62). İnsanın kendini bulması ve geliştirmesini kapsayan kişisel gelişim, insanların doğuştan gelen benlik merakına dayanmaktadır (Chaya, Daniel ve Wade, 2015, s. 41).

Akademik çalışmalara konu olan kişisel gelişimin bilim camiasındaki tanımlarından sonra Türkiye’de kişisel gelişim alanına yön vermiş isimlerin tanımlarına da yer vermek gerekmektedir. Türkiye’de gündeme geldiği günden bu yana 4 farklı kuşak şeklinde ilerleyen

kişisel gelişimi, her kuşağın önemli isimlerinden birinin tanımıyla açıklamak, dönem içinde kavramın farklılaşıp farklılaşmadığını da ortaya koyacaktır. Başarı ve başarılı bir geleceğin anahtarı insanların içinde saklıdır. İnsanlar kişisel gelişim ile birlikte düşüncelerini, davranışlarını ve iç çatışmalarını yönetmek konusunda ustalaşacak, çağın bu yeniliğine ayak uyduranlar ile bu yeni söylemleri terk edenler arasındaki fark başarıya ulaşım ulaşamama olacaktır (Knight, 2001, s. 12). Kişisel gelişim kavramı ve eğitimlerini Türkiye'ye tanıtan isim olan Nüvit Osmay, doğrudan bir kişisel gelişim tanımlaması yapmamış olsa da işin özünü şöyle anlatmaktadır: Hayatta en güç olan şeyleri dahi küçük parçalara ayırarak çözümlenmeye çalışırsak, başaramayacağımız hiçbir durum yoktur ve başarı için hatasız formül şarttır. Hatasız formüle ulaşmanın yolu da insanın kendini ve çevresini tanımasından, dolayısıyla kişisel gelişim çabasından geçmektedir (Osmay, 2019). Kısacası bu tanımlamasıyla Nüvit Osmay'a göre kişisel gelişim, insanın başarı için hatasız formülü üretme çabasıdır denebilir.

Kişisel gelişim anlamında Türkiye'de 2. kuşak kişisel gelişim uzmanlarından ve psikoloji alanında da uzman Prof. Dr. Üstün Dökmen ise kişisel gelişimi batı dünyasının gözüyle tanımlamıştır. Dökmen'e göre batı dünyasında kişisel gelişim; bireyselliğin vurgulanması, insanlara 'yeteneklerinin farkına var,' mesajının verilmesi ve bunun farkına varan insanların yeteneklerini çevresi ile bütünleştirerek dış dünyaya uygun bir biçimde geliştirmesidir (Dökmen, 2000). Yine Türkiye'nin 2. kuşak kişisel gelişim uzmanlarından Psikoloji alanında uzman Prof. Dr. Doğan Cüceloğlu ise kitaplarında kişisel gelişim sürecini; bu süreç, bir kabuk değiştirme serüvenidir, yenilenme, aslında içinde var olan yeniliği gün yüzüne çıkarma eylemidir (Cüceloğlu, 1996) şeklinde tanımlamıştır. Türkiye'de kişisel gelişimin 3. kuşak isimlerden biri olan Mümin Sekman konuya başarı cephesinden bakmış ve çalışmalarını bu yönde ilerletmiştir. Başarının ve kişisel gelişimin gerçekleşmesini, atalet kavramına dayandırmıştır. Atalet; bir işi insanın kendisinin yapması gerektiği ile nasıl ve ne zaman başlaması gerektiğini bildiği halde harekete geçememe durumu olarak tanımlanmaktadır. Yine Sekman, kişisel gelişimin önündeki engelin atalet olduğunu ortaya koymuş ve kişisel gelişimi, ataleti yenmekle başlayan bir süreç olarak tanımlamıştır (Sekman, 2005, s. 4).

Sonuç olarak kişisel gelişim, insanın herhangi bir alanda mevcut potansiyelini bir üst seviyeye taşımak için başlattığı serüvene verilen isimdir. Her birey kendi mevcut durumunun analizini yaparak potansiyeline uygun bir alanda kendini geliştirmek için bu mücadelenin içine girer.

1.1. Dünyada Kişisel Gelişimin Kavramı

Günümüzde neredeyse her alanda kendisinden söz ettiren kişisel gelişim olgusunun, insanlığın var olduğu günden bu yana hüküm sürdüğü söylenebilir. Bugün "Sen değişirsen dünya da değişir" sloganıyla, kişisel gelişimin günümüze uygun olarak ruhu açıklanmaya çalışılrsa da birçok bilimsel alanda olduğu gibi, kişisel gelişim alanında da bu sloganı, Eski Yunan ile bağdaştırmak mümkündür. Bu slogan, eski Yunan'da bir yaşama sanatı olarak ele alınmaktaydı. 'Epimelesthai sountou' yani kendine özen göstermek, kendine dikkat etmek, kendinle ilgilenmek kuralı Eski Yunanlılar'ın (Platon'un Alkibiades'e ilk ve temel öğüdü) gözünde kişisel davranış biçiminin ve yaşama sanatının temel kurallarından biriydi. Daha sonra Sokrat, 'kendinle ilgilenme'nin doğal bir sonucu olan "kendini bilmek" kavramını ortaya atmıştır. Bu gelişmeleri Spinoza'nın literatüre kazandırdığı 'Conatus' kavramı izlemiştir. Sözlük anlamı ile conatus; insanın tüm gücünü kullanarak gösterdiği gayret anlamına gelmektedir ki bu da günümüzde kişisel gelişim için kullanılan tabirlerden biridir (Tokur, 2016, s. 7). Yeni bir gelişme olarak sunulsa da görüleceği gibi birçok alanda olduğu gibi kişisel gelişim alanı içinde köken olarak Antik Yunan'a kadar gidilmiştir. Aslında bu durum birçok bilim dalında, disiplinde görülebilmektedir. Yeni bir kavram olarak ortaya sunulan olgu, için 3000 yıl öncesine gidilmesi yeniliği yeniden tartışmayı beraberinde getirmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde kişisel gelişimin ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili farklı kaynaklar vardır. Salerno, günümüzün popüler kişisel gelişim kavramının Amerika'daki ilk

örneğin Benjamin Franklin’in 1732’de yazdığı yazdığı ‘Poor Richard’s Almanac’ olduğunu düşünmektedir. İlerleyen dönemlerde insanlara tavsiyeler sunan köşe yazarları ve daha iyi yaşam için ipuçları sıralayan çeşitli yazılı ürünler yayımlanmıştır (Salerno, 2005, s. 24). Yine farklı kaynaklarda kişisel gelişimin 1890’larda ortaya çıkan “Yeni Düşünce Hareketi”ne uzanan bir geçmişinin olduğunu ve 1897’de kişisel gelişim efsanesi Orison Swett Marden’in (1848–1924) “Başarı” dergisi ile alana katkısına dayandırılmaktadır (Altınağaç, 2018). Ama Orison Swett Marden gençlik döneminde kişisel gelişim alanının anlatım ruhuna uygun olarak tavan arasında dolaşırken Samuel Smiles’in kitabını bularak birçokları gibi buradan etkilendiğini belirtmiştir.

Yukarıda anlatılanlardan yola çıkarak kişisel gelişim alanının oldukça eski temellerinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Değişen çağ ve insani ihtiyaçlar kişisel gelişim kavramının da çehresini değiştirmiş ve belli bir dönem sonra ayrı bir alan olarak literatürde kendisine yer bulmuştur. Daha önce yazılmış makale, tez ve kitaplarda genel kabul gören başlangıç noktaları ele alınacak olursa kişisel gelişim alanının temelleri, pek çok yenilikte olduğu gibi ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Daha net bir ifade ile kişisel gelişim kavramının temellerini 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı’na (Büyük Bunalım) dayandırmak mümkündür. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, özellikle alt ve alt-orta sınıflar başta olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri’nde yıkıcı bir etki yaratmıştır. Bu durum dönemin önemli eserleri olan ‘Gazap Üzümleri’ ve ‘Atlari da Vururlar’ isimli kitaplarda da bahse konu olmuştur. Dolayısıyla Büyük Bunalım’ın sebep olduğu sıkıntıların, şehirli alt ve orta sınıfların hayatındaki etkisinin büyüklüğü sürekli gündeme gelmiştir. Daha önce de dile getirildiği gibi böyle dönemlerde insanlar yetenek ve yetkinliklerini geliştirme ya da bilmedikleri yönlerini keşfetme üzerine çalışarak kendilerine para kazandıracak yeni yollar bulma derdine düştüğü görülmektedir. Örneğin o dönem insanlar buz üstünde dans edebilme yarışmalarına katılmaya başlamış ve bu beceri için kendilerini geliştirmek adına çalışmalar yapmışlardır. Bu durum dönemin gelişime ve değişime dair çalışmalar yapıldığının sadece en popüler örneklerden biri olmakla birlikte, buna benzer yarışma ve yetenek savaşlarıyla dolu pek çok çalışmaya imza atılmıştır (Sevim, 2013, s. 18-19).

1937 yılında yayımlanan Napoleon Hill’in “Think and Grow Rich” ve Dale Carnegie’nin ‘Dost Kazanma ve İnsanları Etkileme’ adlı kitaplarının basıldığı yıl olduğu gibi, hâlâ kişisel gelişim kitabı türünün mükemmel örnekleri olarak gösterilmektedir. Döneme dair çalışma yapan isimlerden Illouz’a göre, kişinin kendisini değiştireceği ve geleceğini şekillendireceği gerçeğinin üzerine kurgulanan kişisel gelişim kitapları, yeni bir psikolojik anlatı olarak gündeme girmiştir. Kişisel gelişim olgusunun ve kitaplarının gelişimini ise Illouz şu cümleleriyle anlatmıştır: Bu kitapların yayılması 1939 yılında Pocket Books’un ‘kâğıt kapaklı kitap devrimi’ çalışmasına dayanmaktadır. Oldukça düşük maliyetle sunulan ciltsiz kitaplardan, faydalanan gruplardan biri olan popüler psikoloji kitapları, özellikle alt ve alt-orta sınıf insana hitap etmeyi başarmıştır. Kişisel gelişim alanının güçlenmesinde bu ciltsiz ucuz kitapların, marketlerden eczanelere kadar pek çok yerde satılması önemli rol oynamıştır. Norman Vincent Peale’in 1952 yılında yayımlanan ‘Olumlu Düşünmenin Gücü’ ve Thomas Harris’in 1967 yılında yayımlanmış olan ‘Ben iyiyim, Sen iyisin’ adlı eseri de kişisel gelişim için dünyada yeni dönemlerin başlangıcı olmuştur (Illouz, 2011, s. 69, Salerno, 2005, s. 25).

1970’lerde gündeme gelen anlayışla, kişinin kendine odaklanması ön plana çıkmaya başlamış ve sonraki yirmi yılda alışılmış bir hale dönüşmüştür. Bu dönemde yazılan kişisel gelişim kitapları, insanları diğerlerinin düşüncelerini umursamadan toplum kurallarını aşmak konusunda cesaretlendirdi (Twenge, 2010). ABD’de 1980’ler toplumsal değişimlerin yaşandığı, boşanmaların arttığı, kariyer edinmenin öneminin daha fazla benimsendiği, İş hayatına atılmış kadınların sayısının fazlaştığı bir dönem olmuştur. Bu sosyal değişimler insanların diyet, egzersiz, görünüşle ilgili takıntılarının oluşmasına neden olmuştur. Bu takıntılara yönelik kişisel gelişim kitaplarına aşırı talep, buna bağlı olarak da hızlı arzın yaşandığı bir döneme girilmiştir. Bu dönemdeki başarı kitaplarına göre başarı, topluma hizmet değil de kişinin kendi benliğine karşı sorumluluğudur (Starker, 1989, s. 139-140).

Yirminci yüzyılın ortasına kadar süren süreçte kişisel gelişim kitapları, daha çok iş dünyasına yönelik ilerlemiştir. Bu kitaplarda; ahlâk, erdem ve bütünlüğün kişiye gerçek başarı ve kalıcı mutluluğu getirdiği konuları işlenmiştir. Yüzyılın ikinci yarısında kaleme alınan kişisel gelişim kitaplarında ise kişiliğin ahlâkı, yani pozitif mental tutum, hakla ilişkiler, kamusal imaj, insanların bireysel yararmış gibi davranmak konularının belli bir amaca ulaşmada nasıl kullanılabileceği anlatılmıştır (Effing, 2009, s. 131- 132).

1.3. Türkiye’de Kişisel Gelişim Tarihçesi

Kişisel gelişimin seyrine Türkiye açısından bakıldığında, bu kavramının temellerinin sağlanması bir siyasa kriz dönemi olan 1980 yılından sonra gerçekleşse de alanın ülkede kendine yer bulması, Türkiye’de kişisel gelişimin babası olarak anılan Nüvit Osmay’ın ilk eserini yayımlamasıyla yani 1968 yılında gerçekleşmiştir. Nüvit Osmay ile Reha Oğuz Türkkan Türkiye’de kişisel gelişimin 1. kuşak yazarları ve kurucuları olarak anılmaktadır (www.kigem.com).

12 Eylül 1980 askeri müdahalesi, aynı zamanda toplumcu dünya görüşünü de mağlubiyete maruz bırakan tarihsel bir dönemeçtir. Bu süreçten sonra eskinin kanaat önderleri bile toplumsal değil, bireysel kurtuluşun peşinden koşmaya başlamışlardır. 12 Eylül sonrası kuşakları ‘bireyci’ ve ‘çıkarıcı’ olarak eleştirenler, kuşkusuz askeri müdahaleden önce solda ve sağda siyasi mücadele veren kimselerdir. Fakat bu eleştirilen bireyselci kesime itham edilen söylemlerse kişisel gelişim kitaplarının hedeflediği okur kitlesine yakıştırılan söylemlerle aynı söylemlerdir. Dolayısıyla bu askeri müdahale sonrası eleştirilen kesim, kişisel gelişim için aranan profildir (Sevim, 2013, s. 24). 1980 sonrası aranan bu kitle ile kişisel gelişim alanını buluşturan isimler, yeni bir kuşak olarak değerlendirilebilir. Bu yeni dönemde çalışmalarında kişisel gelişime yer veren ilk isim Doğan Cüceloğlu olurken onu takip eden Üstün Dökmen ve Acar Baltaş da 2. kuşak kişisel gelişim uzmanı/yazarı olarak ülke gündemine girmiştir (Sezik, 2000, s. 167).

Şekil 1. Kişisel gelişimin Türkiye serüveni

Kaynak: Alana yönelik hazırlanmış tezlerden (Özdemir, 2010), (Balaban, Çakmak, 2016), (Sevim, 2013) faydalanılarak hazırlanmıştır.

1960’lı yıllarda gündemimize giren 1980 sonrası yerleşme çabaları içinde olan kişisel gelişim, 1990 sonrası tam anlamıyla karşılık bulmaya başlamış ve her döneminde olduğu gibi yine bir bunalım olan 2001 ekonomik kriziyle birlikte patlama yaşamıştır (Özdemir, 2010, s. 68). 1990 sonrası dönemde 3. kuşak olarak adlandırılacak kişisel gelişim uzman ve yazarlarından

kitapları en çok satan ve en fazla sayıda seminer veren isimlerinin Ahmet Şerif İzgören, Erdal Demirkıran ve Mümin Sekman olduğu bilinmektedir. Bu isimler hem kitap satışlarıyla zirvede yer almışlar hem de kurdukları danışmanlık firmalarında eğitimler vermişlerdir. Yazdıkları kitaplar ve verdikleri eğitimlerle bunlardan faydalanmak ve kendi alanlarında kullanmak isteyen okur ve katılımcıların yanı sıra kendilerinden sonra gelecek yazarlara ışık tutmuşlardır. Ayrıca kendilerine ait eğitim kurumlarında verdikleri eğitimlerle yeni eğitimciler yetiştirdikleri ve alanın büyümesine yardımcı oldukları dile getirilebilir.

2010 yılı sonrasında ise dünya, gelişen teknoloji ve diğer tüm değişimler sonunda insanların ve özellikle kişisel gelişim kitaplarını daha fazla tercih eden öğrenci kesiminin değişen ruhsal yapısı ve düşünce boyutu, kişisel gelişimin de söylemlerinde değişiklik olması gerektiği sonucunu doğurmuştur. Artık ters psikoloji ile motivasyon terk edilmiş ve daha ılımlı bir yaklaşımla eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Duygusal ve insani yönü ağır basan kişisel gelişim kitapları çok satanlar listesini zorlamışlardır. Gerek kitap satışları gerek sosyal medya takipçi sayıları gerekse eğitimlerine olan ilgi değerlendirildiğinde bu dönemin en fazla dikkat çeken yazarlarının ise; Ömer Ekinci, Bircan Yıldırım, Metin Hara ve Haluk Tatar olduğu gözlemlenebilir.

Şekil 2. 1968-2019 arası Türkiye’de en çok tanınan kişisel gelişim yazar ve eğitimcileri

Kaynak: İmza günü katılımları, seminer sayıları ve kitap satış oranlarından faydalanılarak hazırlanmıştır.

Özellikle son iki kuşağa bakıldığında oldukça fazla uzman ve yazar gündeme gelmiştir ancak gerek satılan kitap sayıları gerekse yazar ve uzmanların kendilerine oluşturdukları hayran kitlesi bakımından bir inceleme yapıldığında yukarıdaki tabloda yer alan yazarların Türkiye’de kişisel gelişim denince akla gelecek ilk isimler olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak 1968 yılında Nüvit Osmay’ın İnsan Mühendisliği kitabı ve Düşün-Konuş-Dinle seminerleri ile Türkiye gündemine giren kişisel gelişim kavramının, 1980 askeri darbesi sonrası 2. kuşak yazarlar ile biraz daha şekillendiği, 2001 ekonomik krizi sonrasında ise tam anlamıyla karşılık bulan bir değere dönüştüğü ifade edilebilir. 2019 yılı itibarıyla gelen son noktada ise satılan her üç kitaptan birinin kişisel gelişim alanında bir eser olması, kişisel gelişimin Türkiye’deki gelişim serüvenini ortaya koyduğu söylenebilir.

Kişisel gelişimin Türkiye serüveninin başladığı günden itibaren ülkede karşıt iki görüş oluşmuş ve aradan geçen onca yıla rağmen tartışmanın boyutunun değişmeden sürdürüldüğü

görülmüştür. Bu iki karşıt grup ve söylemlerinden bahsedilecek olunursa; Birinci grup ki oldukça ağır basan grup burasıdır, kişisel gelişim kültürünü Batı'dan olduğu gibi her şeyiyle nakledip Türk kültürü ile uyumunu hiç düşünmeyen ve bu durumu değerlendirmeye tabii tutulmadan pazarlayan ve bunu sektöre dönüştüren rant yiyicileridir. Bunun tam anlamıyla zıddını savunan ikinci grupsa kişisel gelişim alanına bahsedilen pek çok şeyin Türk kültürü ve ülkede hâkim olan dinde yerinin olmadığını savunan ve kişisel gelişimin hırsı ve egoyu kamçıladığını vurgulayarak topyekûn reddeden kişileridir (Özburun, 2012b).

2. Kişisel Gelişim ile İlgili Kavram ve Olgular

Gerek dünya genelinde gerekse Türkiye'de kişisel gelişim olgusunun kabul görmesiyle birlikte alana yönelik pek çok kavram ve etkinlik ortaya çıkmış ve alan, bu kavramlar çevresinde gelişmiştir. İnsanın mevcut durumunu bir adım ileriye götürme serüveni olarak tanımlanan kişisel gelişim ile ilgili olgu ve kavramların en belirginleri sayılacak olursa, kişisel gelişim eğitimleri ve eğitmenleri (uzmanları), kişisel gelişim kitapları, koçluk ve mentörlük ön plana çıkan kavram ve olgular olacaktır.

2.1. Kişisel Gelişim Eğitimleri ve Eğitmenleri

İlk olarak kişisel gelişim eğitimleri, insanların içindeki olumsuz düşünce, yargı ve inanç kalıplarını değiştirerek olumlu olan yeni düşünce, yargı ve inanç kalıplarının benimsenmesine ve bulunulan durumdan bir adım öteye ulaşılmasına vesile olan eğitimlerdir (İlseven, 2011, s. 62). Kişisel gelişim eğitimleri tam anlamıyla farkındalık eğitimleridir (Kıral, 2006, s. 43). Bu eğitimlerde hedef yeniyi öğretmek değil insanın mevcut durumda yaptığını daha iyi yapmasını sağlamaktır (Drucker, 2000, s. 15).

Kişisel gelişim eğitimleri oldukça farklı kategorilere ayrılacak şekilde sınıflandırılabilir. Eğitim sonucu için belirlenen hedefler, içeriksel ve yapısal anlamda değişiklikler arz edebilecek eğitimler, katılımcıların profiline göre de farklılıklar taşımaktadır (Haldız, 2018, s. 53). Ancak bu eğitimler eğitim firmaları tarafından Tablo 1.'de görüleceği üzere birkaç ana başlık altında alt dallara ayrılmıştır.

Tablo 1. Kişisel gelişim eğitim türleri

Ağırlıklı Olarak Genel Kitleye Hitap Eden Eğitimler	Ağırlıklı Olarak İş Dünyasına Hitap Eden Eğitimler	Ağırlıklı Olarak Öğrencilere Hitap Eden Eğitimler
<ul style="list-style-type: none">• Etkili İletişim• Beden Dili• Hitabet• Diksiyon• Hızlı Okuma• Hafıza Teknikleri	<ul style="list-style-type: none">• Yöneticilik Liderlik• Satış Pazarlama• Girişimcilik• Zaman Yönetimi• Mülakat Teknikleri• Sunum Teknikleri• Proje Yönetimi• Takım Çalışması• Stres Yönetimi	<ul style="list-style-type: none">• Hedef Belirleme• Motivasyon• Özgüven• Başarı• Cv Hazırlama

Kaynak: Global Kariyer, İzgören Akademi, Pugem ve İgeme başta olmak üzere eğitim veren kurumlardan faydalanılarak hazırlanmıştır.

İkinci kavram olarak kişisel gelişim uzmanı tanımlamasında maalesef sınırlandırma şansımız yoktur. Kişisel gelişim uzmanı, nerede olmak istediğinizi ve oraya nasıl gidebileceğinizi anlamanıza yardımcı olan kimsedir (Altınağaç, 2018). Kişisel gelişim eğitmeni ya da kişisel gelişim uzmanı olarak adlandırılan kavram en basit tanımıyla kişisel gelişim alanında kendini geliştirmiş, eğitim almış, eğitici eğitimlerini tamamlayarak kişisel gelişim konularında eğitim verebilen, kitap yazabilen insanlara verilen unvan olarak bilinmektedir. Alanın hızlı büyümesi,

maalesef ki kişisel gelişim eğitimleri konusunda olduğu gibi bu konuda da olumsuz bir genişlemeye yol açtığı ve gelişme yerine genişleme olgusunun gözlenmesi, alanda gereksiz bir kirliliği beraberinde getirdiği söylenebilir.

Dünyada her sektör bir uzmanlık alanı gerektirir. Ancak ne yazık ki kişisel gelişim uzmanı olabilmek için birkaç kişisel gelişim kitabı okuyup kanuni olarak hiçbir belge niteliği taşımayan sertifikanın verildiği birkaç seminere katılmak yeterli olabilmektedir (Gödeş, 2013, s. 8). Dolayısıyla boşluğu iyi değerlendirenlerin oldukça ön saflarda yer aldığı, afaki rakamlar talep ederek eğitimler vermeye başladığı ve kitapları milyon satan kişisel gelişim yazarlarına dönüştükleri bilinmektedir.

2.1. Kişisel Gelişim Kitapları

Tanımlanacak üçüncü kavram ise, insanların ruhsal ve psikolojik yönden gelişmelerine yardımcı olacak rehber eserler olarak kabul edilen kişisel gelişim kitaplarıdır (Demirci, 2015, s. 47). Kişisel gelişim kitapları, anlık motivasyon eksikliği yaşayan insanlar için bir yol arkadaşıdır (Şengül, 2015, s. 36). Kişisel gelişim kitapları sürekli olumlu tavsiyelerle, okurunu olumsuz mesajlar hakkında uyarıp, yaşamı olumlu bir hale getirmeye ve kolaylaştırmaya çalışan kitaplardır. Bu kitaplar insanlara günlük yaşantılarındaki ilişkilerini düzenlemek için ayrıntılı reçeteler sunar ve yeni yollar gösterir (Özdemir, 2010, s. 64). Kişisel gelişim kitapları, üç temel konu başlığı altında incelenebilir. Bunlardan kişisel gelişimin asıl konusu olarak görülebilecek olan ilk grup kitapların, hedef belirleme, motivasyon ve başarı konu bütünü ele alan başarı odaklı kitaplar olduğu söylenebilir. İkincisi; etkili iletişim, beden dili, hitabet ve diksiyon gibi dalları içinde barındıran iletişim odaklı kitaplar, üçüncüsü ise yöneticilik, liderlik kalıplarını içine alan liderlik odaklı eserler şeklinde ifade edilebilir.

Konuyla alakalı Ekşi’nin (2011) doktora tezinde yer verdiği tablonun Türkiye’de kişisel gelişim kitaplarının konu olarak dağılımını daha net göstereceği söylenebilir.

Tablo 2. Türkiye’de yayımlanan kişisel gelişim kitaplarının türlerine göre frekans ve yüzdeleri

Konu	Yerli Eser	Yabancı Eser	Toplam Eser
Başarı	545(%51,31)	443(%43,13)	988(%47,30)
İlişkiler (İletişim)	191 (%17,98)	224 (%21,81)	415 (%19,86)
Kariyer (Liderlik)	141 (%13,27)	152 (%14,80)	293 (%14,03)
Yaşam Tarzı	99 (%9,32)	108 (%10,51)	207 (%9,91)
Ruh Sağlığı	86 (%8,09)	100 (%9,73)	186 (%8,90)
	1062	1027	2089

Kaynak: Ekşi, 2011, s. 208.

Kişisel gelişim alanı ve kişisel gelişim kitaplarına olumlu olduğu kadar olumsuz bakan görüşler de mevcuttur. Bu konuda Akyürek (2018) kişisel gelişim kitaplarını, adı üstünde kişisel, kendinle, benliğinle ilgili olduğunu öne sürmüştür. Bu tür kitapları “kişisel gelişim kitapları kendini geliştirirken bunu bencilce yapmanı öğütleyen, kişiye, toplum çıkarlarından daha üstün olanın kendi çıkarların olduğunu hissettirmeden veren daha çok batı kültürünün yozlaşmış hayat tarzını ve bu hayatta başarılı olabilmenin bencilce kurallarını içeren kitaplar” olarak tarif etmiştir (Akyürek, 2008, s. 35).

Ülkemizde yayımlanan kişisel gelişim kitapları incelendiğinde, içeriklerine yönelik ortaya çıkan analiz şekil 3 de gösterildiği gibidir.

Şekil 3. Kişisel gelişim kitaplarının ortak kurgusu

1. Adım	•Okurun ilgisini çekecek, bilinç altını etkileyecek başlık ve söylemler.
2. Adım	•Okurun hayatını kötüleme. İçinde bulunduğu durumdan kurtulması gerektiğine inandırma.
3. Adım	•Empati kurma. Bir zamanlar ben de senin gibiydim anlatısı ile inandırıcı olmaya çalışma.
4. Adım	•Başarmak için yapılacakların listesi.

Türkiye’de yayımlanan kitaplarda, kurguyu oluşturan bu ortak sıralamanın neredeyse kitapların tamamında karşımıza çıkması, makale ve çalışmalarında kişisel gelişim kitaplarının gerçek yüzünü eleştirel olarak ortaya koyan uzmanları destekler niteliktedir

Türkiye’de kişisel gelişimin tarihçesine bakıldığında çok satan çeviri kitaplar ve yerli kitapların listesi çıkarılıp, kitap isimleri üzerinden inceleme yapıldığında, yazarların hangi alana daha çok yöneldikleri, pazarlama için nasıl bir isimlendirme yoluna gidildiği gibi birtakım verilere ulaşılabilir. Yabancı eserler bakımından değerlendirildiğinde Türkiye’de 10 ve üzeri baskı sayısına ulaşarak uzunca süre çok satanların zirvesinde yer alan çeviri eserlerin başlıcaları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 3. Türkiye’de 10 ve üzeri baskı yapan çeviri kişisel gelişim kitapları

Yazar	Kitap	Yazar	Kitap	Yazar	Kitap
Adam Fawer	Empati	David J. Schwartz	Büyük Düşünmenin Büyüsü	Osho	Ego
Anthony Robbins	İçindeki Devi Uyandır	Guy Finley	Vazgeçebilmek	Pat Mesitti	Hayalleri Olanlar Asla Uyumaz
Anthony Robbins	Sınırsız Güç	Jack Canfield	Başarı İlkeleri	Paul Mckenna	Hayatımızı 7 Günde Değiştirin
Anthony Robbins	Dev Adımlar	Jack Foster	Fikir Nasıl Bulunur	Richard Carlson	Ufak Şeyleri Dert Etmeyin
Bertrand Russell	Mutlu Olma Sanatı	James Allen	Düşünmenin Gücü	Robin Sharma	Ferrari'sini Satan Bilge
Brandon Bays	Yolculuk	John Izzo	Ölmeden Önce Keşfeteniz Gereken 5 Sır	Samu Saito, Tadahiko Nagao	Kokokoji/Bil Bakalım Sen Kimsin 1-2
Brian Tracy	Ye O Kurbağayı	Malcolm Gladwell	Autliers(Çizginin Dışdakiler)	Stephen R. Covey	Önemli İşlere Öncelik
Carmine Gallo	Ted Gibi Konuş	Marshall B. Rosenberg	Şiddetsiz İletişim	Stephen R. Covey	Etkili İnsanların 7 Alışkanlığı
Daniel Goleman	Duygusal Zekâ	Napoleon Hill	Düşün ve Zengin Ol	Steve Chandler	Motive Ol
Daniel Goleman	İş Başında Duygusal Zekâ	Norman Vincent Peale	Olumlu Düşünmenin Gücü	Steve Chandler	Erteleme
Daniel Goleman	Yeni Liderler	Osho	Özgürlük Kendin Olma Cesareti	Thomas A. Harris	Ben Ok'im Sen Ok'sin
Daniel Kahneman	Hızlı ve Yavaş Düşünme	Osho	Tehlikeli Yaşamın Coşkusu	Tony Buzan	Zihin Haritaları

Kaynak: www.kitapyurdu.com sitesi ve yayınevi bildirimlerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo incelendiğinde 28 yazara ait 36 kitabın Türkiye’de 10 ve üzeri baskıya ulaştığı görülmektedir. Tabloya ait yapılabilecek ilk yorum 10 ve üzeri baskıyı geçmiş çeviri eserlerin konularında düşünce, başarı, iletişim unsurlarının ön planda olmasıdır. Bu durum kişisel gelişimin dünya genelinde hangi ana çerçeve etrafında geliştiğinin göstergesi sayılabilir. Tablo içerisinde yer alan yazarlar açısından bir değerlendirme yapılacak olursa burada da listede yer alan isimlerden özellikle Anthony Robbins, Tony Buzan, David J. Schwartz ve Stephen R. Covey gibi isimlerin gerek kitap isimleri gerekse kitaplardaki baskın söylemler açısından Türk kişisel gelişim yazarlarına rehber olan isimlerin başında geldiği söylenebilir.

1990 sonrasında Türkiye genelinde yayımlanan kitapların yaklaşık %15-20’si oluşturan kişisel gelişim kitaplarının satışının, gün geçtikçe arttığı söylenebilir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü’nün yayınladığı verilerine göre bu rakam 2018 yılı itibariyle %35’e yaklaşmıştır. 2018 yılında Türkiye genelinde Yayfed (Yayımcılar Birliği Federasyonu) tarafından toplam 410.641.305 adet bandrol satışı gerçekleştirilmiştir (telifhaklari.gov.tr). Bu rakamın 140.750.500 tanesi kişisel gelişim kitaplarına aittir.

Satış rakamlarına göre elde edilen veriye ek olarak sunulabilecek ve kişisel gelişim kitaplarının tüm kitaplar içindeki ağırlığın ölçülmesine katkı sağlayacak bir diğer veri ise ISBN atanmış eser sayılarıdır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü’nün yayınladığı verilere göre 2018 yılında yeni ISBN atanmış eser sayısı 67.135’tir (www.trthaber.com). Atanan yeni ISBN’lerden 19.896’sı kişisel gelişim kitaplarına aittir. Özellikle 2001 ekonomik krizi sonrası ülke gündemindeki yerini sağlamlaştıran kişisel gelişim kitapları gün geçtikçe raflardaki ağırlığını artırmış ve çok satanlar listelerinin zirvesinde yer almıştır.

Tablo 4. Türkiye’de çok satan kitaplar içinde kişisel gelişim kitaplarının ağırlığı (2019)

İnternet Sitesi	Çok Satan İlk 30 Kitap İçerisinde Kişisel Gelişim Kitaplarının Sayısı
www.dr.com	11
www.kitapyurdu.com	6
www.babil.com	7
www.kitapsec.com	7
www.kidega.com	7

Kaynak: Türkiye’de en kapsamlı 5 kitap satış sitesi olan ve tabloda adı geçen sitelerden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tabloda görüldüğü üzere Türkiye’de kitap satışının en yüksek olduğu 5 sitenin çok satanları incelenip bir ortalama alındığında çok satanlar listelerinin %25’ini kişisel gelişim kitaplarının oluşturduğu görülmektedir. Bir arayış içinde olan toplumun, bireyin bu tür kitapları tercih konusu ayrıca bir araştırma konusu olmayı gerektirmektedir.

Türkiye’de raflarda ağırlığı giderek artan kişisel gelişim kitaplarının 10 ve üzeri baskıya ulaşmış olanları ise şu şekilde tablolştırılabilir.

Tablo 5. Türkiye’de 10 ve üzeri baskıya ulaşmış kişisel gelişim kitapları

Yazar	Kitap	Yazar	Kitap	Yazar	Kitap
A. Kadir Özer	İletişimsizlik Becerisi	Emre Dorman	İnsanlar Uyurlar Ölünce Uyanırlar Ben Dünyanın	Münir Arıkan	Nitelikli İnsan
Acar Baltaş	Stres ve Başa Çıkma Yolları	Erdal Demirkıran	En Akıllı İnsanıyım	Münir Arıkan	Aile Zekâsı
Acar Baltaş	Hayalini Yorganına Göre Uzat	Erdal Demirkıran	Sadece Aptallar 8 Saat Uyur	Nil Gün	Yaşam Cesurları Sever

Acar Baltaş	Bedenin Dili	Erdal Demirkıran	Yerim Seni Öss	Nuray Sayarı	İçindeki Gücün Sırrını Keşfet
Ahmet Akay Azak	Kendi Yıldızını Yakala	Ferit Delen	Süper Hafıza Teknikleri	Nureddin Yıldız	Mü'min Ev
Ahmet Akay Azak	Hayata Gülümse	Ferit Delen	Maximum Başarı	Nüzhet Şenbay	Söz ve Diksiyon Sanatı
Ahmet Akay Azak	Anlayarak Hızlı Okuma Teknikleri	Gülseren Şenyüzlü	Anlayarak Hızlı Okuma	Oğuz Saygın	Negatif Limanlardan Pozitif Sulara
Ahmet Şerif İzgören	Avcumuzdaki Kelebek	Haluk Tatar	Zafer Sızlanılarak Kazanılmaz	Oğuz Saygın	Kişisel Değişim Stratejileri
Ahmet Şerif İzgören	Süpermen ve Uğur Böceği	İlber Ortaylı	Bir Ömür Nasıl Yaşanır	Oğuz Saygın	Hayvanlar Dünyasından Düşündüren Öyküler
Ahmet Şerif İzgören	Şu Hortumlu Dünyada Fil Yalnız Bir Hayvandır	İsmail Hakkı Aydın	Beyin Sizziniz	Oğuz Saygın	Sen Düşünceden İbaretisin
Ahmet Şerif İzgören	Süpermen Türk Olsaydı Pelerinini Annesi Bağlardı	Kaan Sekban	Tebrikler Kovuldunuz	Oğuz Saygın	Renklerle İnsanları Tanıma Kılavuzu
Ahmet Şerif İzgören	Hıdır Kişisel Gelişiyor	M. Barış Muslu	Beynine Format At Hafıza	M. Barış Muslu	Yıka Beynini
Akın Alıcı	Tarihe Geçen Hazırcevaplar	Oğuz Saygın	Teknikleri İle Beyin Gücünü Geliştirme	Ömer Bolat	Liderlik Gönül İşidir
Ali Dinler	Durdurulamaz İletişimci Olmak	Mehmet Ali Bulut	Ruhun Şifresi	Ömer Sevinçgül	Seni Seven Biri Var
Ali Dinler	Hayalleri Olan İnsan	Mehmet Ali Bulut	Gizemli Sorular	Ömer Sevinçgül	Hayat Sevince Güzel
Ali Saydam	Durdurulamaz Eş Ve Müşteri Nasıl Kaybedilir	Metin Hara	İyiliğin Bilim Hali	Özgür Bolat	Beni Ödülle Cezalandırma
Alişan Kapaklıkaya	Sevgi Bahçesinin Bahçıvanı	Metin Karabaşoğlu	Küçük Şeyler	Saim Koç	İletişimde Ustalaşmak
Alişan Kapaklıkaya	Bunları Kimseye Anlatamamıştım	Muhammed Bozdağ	İstemenin Esrarı	Saim Koç	Özsaygı Listesinde Kaçınıcı Sıradasın
Alişan Kapaklıkaya	İçindeki Uyuyan Güzeli Uyandır	Muhammed Bozdağ	Düşün ve Başar	Sait Özdemir	Mutlu Ve Başarılı Bir Gelecek İçin
Aşkım Kapışmak	Kimim Ben	Muhammed Bozdağ	Ruhsal Zekâ	Serhat Yabancı	Düşündüğün Gibi Değil
Aykut Oğut	Evrenden Torpilim Var	Muhammed Bozdağ	Sevgi Zekâsı	Serhat Yabancı	Bütün Aşklar Tatlı Başlar
Bilge Göksu	Kendine Bir İyilik Yap	Muhammed Bozdağ	Zihinsel Şifa	Serkan Şengül	Küçük Düşünmek Eşşekliliktir
Bircan Yıldırım	Hayat Cesurlara Torpil Geçer	Muhammed Bozdağ	Sonsuzluk Yolculuğu	Sevda Türküsev	Duygu Kontrolü İle Kişisel Başarı

Can Gürzap	Söz Söyleme ve Diksiyon	Murat Takma	Süper Hafıza 5000	Sırrı Er	Etkili ve Güzel Konuşma Sanatı Temel Konuşma Teknikleri
Cengiz Erşahin	Başarı Öyküleri	Murat Tunalı	Umudunu Kaybetme	Sırrı Er	Hayata Gülümse
Cengiz Erşahin	Zorluklara Karşı Kendini Ateşle	Mustafa Çay	Mutsuz Olmak Günahtır	Sıtkı Aslanhan	Sıfırın Altından Zirveye
Cengiz Erşahin	Hayat Değiştiren 101 Öykü	Mümin Sekman	Her Şey Seninle Başlar	Şenol Zehir	Ev Yapımı Sihirli Değnek
Cengiz Erşahin	Bilgelik Öyküleri	Mümin Sekman	Kişisel Ataleti Yenmek Ya Bir Bul Ya Bir Yol Aç Ya Da Bu Yoldan Çekil	Şermin Yaşar	Yüzleşme
Cengiz Erşahin	Cesaret Veren Öyküler	Mümin Sekman	Her Şey Beyinde Başlar	Üstün Dökmen	İletişim Çatışmaları ve Empati
Davut Can	Başarı Yolunda Gemileri Yakmak	Mümin Sekman	Kesintisiz Öğrenme	Üstün Dökmen	Küçük Şeyler 1-2
Doğan Cüceloğlu	Başarıya Götüren Aile	Mümin Sekman	Limit Sizsiniz	Üstün Dökmen	Varolmak Gelişmek Uzlaşmak
Doğan Cüceloğlu	İletişim Donanımları	Mümin Sekman	Başarı Bilgesi	Yusuf Yeşilkaya	Gönülden İste Yeter
Doğan Cüceloğlu	İçimizdeki Biz	Mümin Sekman	İnsan İsterse Azmin Öyküleri 1-2-3-4	Yusuf Yeşilkaya	Bedel Ödemeden Asla
Doğan Cüceloğlu	Savaşçı	Mümin Sekman	Başarı Bilimi 1-2	Yusuf Yeşilkaya	Yüreğin Gücü
Doğan Cüceloğlu	İçimizdeki Çocuk	Mümin Sekman	Başarı Üniversitesi	Ziya Baran	Başarıyı Keşfedin
Doğan Cüceloğlu	İnsan İnsana	Mümin Sekman	Çocuklar Nasıl Başarır 1-2	Ziya Baran	Anlayarak Hızlı Okuma
Doğan Cüceloğlu	İyi Düşün Doğru Karar Ver	Mümin Sekman	İnsan Mühendisliği	Zülfikar Özkan	Kazandıran Beden Dili

Kaynak: www.kitapyurdu.com sitesi ve yayınevi bildirimlerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tabloda görüldüğü üzere yayımlandıkları tarihten itibaren 2019 yılına kadar 10 ve üzeri baskı yapan 57 yazara ait 113 kitap bulunmaktadır. Bu durumun göstergelerinden bir tanesi kişisel gelişim alanında bir yazarın kitabını okuyan insanların aynı yazara ait farklı kitaplara da yönelmiş olmasıdır. Bir öğretici, bir teknik sunma ya da bir yol gösterme şeklinde içeriğe sahip olan kişisel gelişim kitaplarında insanlar fikrini beğendiği bir yazarı öğretici olarak kabul etmiş ve kişisel gelişim ile ilgili diğer kitaplarını da alarak yazarının konuyla alakalı kitap serisini tamamlamıştır şeklinde yorum yapılabilir. Yine tablo genel anlamda yorumlandığında 10 ve üzeri baskıya ulaşmış eserlerin genel anlamda düşünce, başarı, hedef ve iletişim konularını ele alan eserler olduğu gözlenmektedir. Çeviri eserlerden çok satanların konuları ile Türk yazarlar tarafından yazılmış kitaplardaki konuların benzer olması yazarların kitaplarında daha önce çok okunan eserlere benzer temalar kullanıldığı şeklinde yorumlanabilir.

Son 4-5 yıllık süreçte ise gerek kişisel gelişim eğitimleri gerek kişisel gelişim kitapları gerekse alana öncülük eden isimlerin bakış açıları ve söylemlerinde farklılıkların gözlenmeye başladığı ifade edilebilir. Gelişen teknoloji, insanların değişen psikolojik yapısı ve artık eskisi

kadar etki göstermeyen sert mizahlı, emir kipi ile yazılmış Amerikan kopyası söylemlerin tutmuyor olması, kişisel gelişim üzerine çalışma yapanları pozitif psikolojinin ön planda olduğu yeni bir söyleme yönlendirdiği görülmüştür. Son dönemin baskın özellikleri: samimiyet, sevgi dili ve sosyal medyanın gücünü kullanmaktır denebilir. Bu son süreç çok satan kitapların isim ve söylemlerini değiştirmiş, yazar ve uzmanları okur ve takipçilerine sosyal medya üzerinden ulaşmaya başlatmış, kişisel gelişim eğitimlerinin yerini kısa youtube videolarına bırakmasına neden olmuştur. Kitaplarda; ‘Zafer Sızlanılarak Kazanılmaz’, ‘İyiliğin Bilim Hâli’, ‘Yaşam Terapisi’ gibi daha ılımlı isimler kullanılmaya başlanmış ve kitap içinde ters motivasyon tekniği kullanılmaktan vazgeçilmeye çalışıldığı görülmüştür. Bahsi geçen kitapların yazarlarının geniş katılımlı eğitimler öncesinde kısa videolar ile eğitimleri için kitle oluşturma yoluna gittiği söylenebilir. Son dönemlerde bu gelişmeler yaşanmasına rağmen, 1990 sonrası ülke gündemine giren kitapların hâlen çok satan listelerinde yer almaya devam etmesi, yeni söylemin hâlâ onlar kadar kabul görmediğinin göstergesi sayılabilir.

Özet olarak Türkiye’de yayımlanan kişisel gelişim kitapları üç temel konu başlığı altında incelenebilir. Bunlardan kişisel gelişimin asıl konusu olarak görülebilecek olan ilk grup kitaplar olarak hedef belirleme, motivasyon ve başarı konu bütünü alan başarı odaklı kitaplardır. İkincisi grup kitaplar olarak etkili iletişim, beden dili, hitabet ve diksiyon gibi dalları içinde barındıran iletişim odaklı kitaplardır. Üçüncüsü olarak yöneticilik, liderlik kalıplarını içine alan liderlik odaklı kitaplar şeklinde ifade edilebilir.

2.1. Koçluk ve Mentörlük

Kişisel gelişim alanında ele alınacak dördüncü kavram, koçluk kavramıdır. Özellikle kişisel gelişim alanında kullanılan yaşam koçluğu, kişinin kendini tanımaya yardımcı olan, kişinin içsel zenginliklerini kendisine fark ettiren kişidir. İnsanlar olduğu yerden, olmak istediği yere doğru yolculuk yaparken yanlarındaki donanımlı kişilere koç denir. Yaşam koçlarının danışan ile birebir yürüttüğü faaliyetlere ise koçluk denmektedir. Kısacası koçluk; yol arkadaşlığıdır (Bıçakçı, 2015, s. 27-28). Yaşam koçu için kişisel gelişim alanında popüler, sektöre uygun bir tanımlama yapılacak olursa ‘hayalleri plan yapan, planları da gerçeğe dönüştüren kişilere’ yaşam koçu adı verilir (Altınağaç, 2019). Akın’a göre tanım olarak koç; danışanı ile ortak bir paydada, onların gelişimi için kendilerine sorumluluklar vererek durumu izleyen, problemlerine çözüm üretmeye çalışarak onların gücünü zorlayan sonuçları analiz edip tartışan ve daha iyisini yapabilmek adına fikirler üreten ve danışanına daima mantıklı cevaplar arayan kişi olarak tanımlanmaktadır (Barutçu ve Özbay, 2009, s. 48).

2013 yılında Mesleki Yeterlilik Kurumu tarafından bir meslek olarak kabul edilmeye başlanan koçluk (Seviye 6); ulusal meslek standardı 5544 sayılı Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) Kanunu ile anılan kanun uyarınca çıkartılan “Ulusal Meslek Standartlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik” ve “Mesleki Yeterlilik Kurumu Sektör Komitelerinin Kuruluş, Görev, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” hükümlerine göre MYK’nın görevlendirdiği Koçluk Platformu Derneği (KPD) ve Uluslararası Profesyonel Koçluk Derneği (UPKD) tarafından hazırlanmıştır. Bu çerçevede meslek anlamında koç şu şekilde tanımlanmaya başlamıştır: Koç; ilgili yasal süreçler, kalite normları ve hizmet prosedürleri çerçevesinde, koçluk süreçlerinin iş organizasyonu ve süreç başlatma faaliyetlerini gerçekleştiren, koçluk sürecini yürüten ve bireysel mesleki gelişimini sağlayan nitelikli kişidir. Koç müşterilerin kişisel ve profesyonel potansiyelini gerçekleştirmeye yönelik farkındalık ve gelişim seçeneklerini artırıcı ve bu yönde destekleyici çalışmaları yürütmektedir (www.myk.gov.tr).

Son olarak alan ile ilişkilendirilebilecek bir kavram olan mentor, tecrübeli olan çalışan demektir ve kendisine göre tecrübesiz olan ekip arkadaşlarının gelişimi ve iyileşmesi için destek olur. İlişkide en önemli detay mentor ile mentorluk uygulamasından yararlanan kişi/kişiler arasındaki güven sisteminin oturmasıdır. Mentor, yardımcı olduğu çalışana hedeflerine ulaşması adına izleyeceği yolu bulması için destek olur (Çelik, 2011, s. 300). Millwater’a göre mentörlük, daha önce yetişmiş ustanın uzman bir yetiştiricilikle deneyimsiz ve yetişmeye hazır yeni çalışan

arasındaki uzun süreli bir etkileşimdir. Bu süreç gözlemden uygulamaya, danışmadan geri bildirimle bezenmiş değerlendirmeye kadar pek çok şeyi kapsayan genel, bütün bir süreçtir. Mentorluğun etkili kullanılması çalışanlar için mesleki anlamda güçlü bir öğrenme kaynağıdır (Sezgin, Koşar ve Er, 2014, s. 1338).

Mümin Sekman başta olmak üzere bazı kişisel gelişim yazarlarının, kitaplarında özellikle başarı konusunu anlatırken, yolun başındaki insanlara, daha evvel başarmış insanların hayat öykülerinden yola çıkmalarını öğütlediği görülmektedir. Kişisel gelişimin tarihi anlatılırken, Botton’ın biyografik eserleri bu alanın temeli olarak gördüğü de ifade edilmiştir. Bu iki çıkarımdan yola çıkarak mentorluk uygulamasının kişisel gelişim alanında oldukça etkili bir yöntem olduğu söylenebilir. Kişisel gelişim ve buna bağlı ortaya atılan kavram ve olgular elbette bunlarla sınırlı kalmayacak ve her geçen gün yeni kavramlar türemeye ve giderek literatürümüze yerleşmeye devam edeceği öngörülmektedir. Ancak burada günümüzde kişisel gelişim alanında en fazla kullanılan kavramların incelendiği söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Tarihi, insanlık tarihi kadar eski olduğu düşünülen ve insanların mevcut potansiyellerini bir üst seviyeye taşımak için giriştikleri gelişim serüveni olarak tanımlanabilecek kişisel gelişim alanı, dünya genelinde 1929 Büyük Bunalımı, Türkiye’de ise 1980 askeri darbesi sonucunda geliştiği söylenebilir. ABD’de bu tarihten önce de alan ile ilgili gelişmeler olmuştur ama özellikle kriz dönemleri sonrası eğilim artmıştır. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de tüm halkı ilgilendiren bunalım dönemleri kişisel gelişim alanı için kırılma noktaları olmuştur. 1980 askeri darbesi ile şekillenmeye başlayan süreç 2011 ekonomik krizi sonrası ise tam anlamıyla gündeme yerleşmiş ve insanların üzerinde etkisini artırmıştır denebilir. Kişisel gelişim alanının, 2008 krizi sonrası ise söylem değişimi ile yeni bir kabuğa bürünerek gündemdeki yerini korumayı başardığı söylenebilir. Kişisel gelişim alanının herkesi ilgilendiren bir sorun sonrası kuvvetlenerek gündeme gelmesinin nedeninin, insanların bunalım dönemlerinde o ortamdan kurtulmanın kişisel kurtuluş savaşı ile olabileceğini düşünmesi olduğu söylenebilir. Böyle dönemlerde insanlar belli başlı alanlarda kendilerini geliştirip bir adım öne geçmenin hesaplarını yapmışlardır.

Türkiye’de kişisel gelişim alanını en iyi değerlendirebilecek kriterlerden biri kitaplar diğeri de bu alanda verilen eğitimlerdir. İnsanlarda ağır basan hususun bireysel olarak gelişim, başarı, ön planda olma, motivasyon gibi hususların olması, kişisel gelişim alanında hedef belirleme, motivasyon ve başarı odaklı eğitim ve kitapların daha baskın olması sonucunu doğurduğu söylenebilir. Söz konusu kitaplar kişisel gelişimin diğer konularını ele alan kitaplara nazaran daha fazla satmıştır ve çok satanlar listesinde çoğu zaman zirvede yer aldıkları görülmüştür. İnsanların yoğun olarak rağbet gösterdiği eğitimlerin de yine hedef belirleme, motivasyon ve başarı üzerine yapılan seminer ve eğitimler olduğu söylenebilir.

Alanda kitaplar ve eğitimler kontrolsüz, bilinçsiz ama pazarlama mantığı açısından bilakis bilinçli ve tam bir piyasa mantığı ile gelişmiştir. Kişisel gelişim, insanlar arasında popülerliğini arttırarak öyle sağlam bir şekilde yayılmıştır ki alana eğilmiş yazarlardan ileri görüşlü olanlar bunu hemen fırsata çevirmiş ve talepten önce arzı meydana getirmişlerdir. Anthony Robbins tarafından kaleme alınan Unlimited Power (Sınırsız Güç) ve 1989 yılında okurlarla buluşan Stephen Covey’in The Seven Habits of Highly Effective People (Etkili İnsanların Yedi Alışkanlığı) isimli eseri 2. kuşak kişisel gelişim kitaplarının temeli sayabilecek kitaplardır. Bu iki temel kitabı birçok kişi takip etmiş, onlarcası da taklit etmiştir. Başarı odaklı kişisel gelişim kitapları, Batı’nın çoğul dizgesinde yerini aldıktan sonra tüm dünyaya bu takip ve taklit eserlerle yayılmıştır. (Karayılan, 2014, s. 36)

Kişisel gelişimin Türkiye serüveninin başladığı günden itibaren ülkede karşıt iki görüş oluşmuştur. Birinci grup, kişisel gelişim kültürünü Batı’dan olduğu gibi her şeyiyle nakledip Türk kültürü ile uyumunu hiç düşünmeyen ve bu durumu değerlendirmeye tabii tutulmadan pazarlayan ve bunu sektöre dönüştüren rant yiycileridir. Bunun tam anlamıyla zıddını savunan ikinci grupsa kişisel gelişim alanında bahsedilen pek çok şeyin Türk kültüründe ve ülkede hâkim olan dinde

yerinin olmadığını savunan ve kişisel gelişimin hırsı ve egoyu kamçilediğini vurgulayarak topyekûn reddeden kişileridir (Özburun, 2012a). Türkiye'deki kişisel gelişim kitap ve eğitimlerinde Batı'nın süslü edebiyatından alınmış ve Türk-İslam kültürü ile yetişmiş insanların yapısına hiç uymayacak kopya söylemlere yer verilmiş, dolayısıyla bu içerik ve düzen, bahsedilen ikinci grubun, yani kişisel gelişime karşıt kesimin tepkisini çekmiştir. Ancak ne bu tepki ne de bu tarz kitapları okuyup da faydasını görmediğini yazan insanların yorumları kişisel gelişim alanını uzunca bir süre etkilemediği ve hem kitapların raflardaki ağırlığının arttığı hem de eğitimlerinin oldukça popüler hale geldiği gerçeği ortadadır. 1968 yılı İnsan Mühendisliği kitabı ile başlayan süreç, 1990'lı yılların sonlarına kadar ağırlıklı olarak kitaplarla devam etmiş, yer yer kişisel gelişim eğitim ve seminerleri de gündeme gelmiştir. Özellikle 2000 sonrası Türkiye'de zirve noktaya ulaşan kişisel gelişim, 2005-2015 yılları arasında eğitim kolu ile çok daha fazla gündem olmuştur.

Bu genel çıkarıma bağlı olarak kişisel gelişimin Türkiye serüveninden beklenen faydanın sağlanıp sağlamadığı tartışmalı bir alandır. Kişisel gelişim alanı ciddi olarak eleştirilmesine rağmen birtakım olumlu gelişmelere de vesile olduğu söylenebilir. Söz konusu faydaların başında hiç kuşkusuz ki okuma oranına olan olumlu katkısı birinci sırada yer almalıdır. Çalışma içerisinde bakanlık istatistikleri ve çok satan listelerinin karşılaştırıldığı tablo yardımıyla ortaya konan veriler okuma oranının düşük olduğu Türkiye'de kişisel gelişim kitaplarının okunan kitaplar arasında büyük bir oran da olması okumaya katkı anlamında önemli bir göstergedir.

Kişisel gelişim alanı her ne kadar koçluk dışında mesleki yeterlilik kurumunca bir meslek olarak kabul edilmese de pek çok insanın iş sahibi olmasını sağlamıştır. Kurulan akademiler, yayınevleri, danışmanlık firmalarının konuyla alakalı-alakasız binlerce insan için çalışma fırsatı oluşturduğu söylenebilir. Bu durum UKMEDER (Uluslararası Kişisel Gelişim ve Mesleki Eğitim Derneği)'nin Mesleki Yeterlilik Kurumuna başvurusu ve içeriğin hazırlanması ile Kişisel Gelişim Uzmanı kavramının da bir meslek sayılmasıyla biraz daha faydalı bir hale dönüşebilir. Bu önerinin gerçekleşmesi hem mesleki anlamda fayda sağlayacakların sayısını artıracaktır hem de mesleği icra etmek için alınması gereken eğitim insanların kendisini kişisel gelişim uzmanı ilan etmesini zorlaştıracaktır. Tüm bunların gerçekleşmesiyle kalifiye uzmanlarla nitelikli eğitimler gerçekleştirilmeye başlanacağı öngörülebilir.

Kişisel gelişim alanının bir diğer olumlu yönü ise her ne kadar anlık motivasyon sağlamanın ötesine pek gidemeyen bir alandan bahsediliyor olursa da bu anlık güdülemenin olumlu yönlerinden birisi de bu kitapları okuyan kişilerin hayatını farklılaştırmaya başlaması da inkâr edilemeyecek durumlardan biri olarak ifade edilebilir. Kısacası zengin olmanın 15 yolu gibi bir kitaptaki maddeleri birebir uygulayıp zengin olan bir insana rastlanmamış olsa da bu 15 yoldan kendince çıkarımlar yaparak geleceğini kurtarmanın peşinde koşup başarılı olan insanlardan söz etmek mümkündür. Ayrıca son olarak kişisel gelişim alanının Türkiye'ye kazandırdığı bir diğer olumlu yön ise desteğe ihtiyacı olan insanların kendilerine yeni bir kapı bulmuş olmasıdır. Toplumsal bakışın farklı olması nedeniyle desteğe ihtiyaç duymasına rağmen psikoloğa gidemeyenlerin her ne kadar aynı şey olmasa da belki aynı etkiyi sağlayarak psikolojik duruma çözüm olamasa da danışman ya da koçların desteğini alarak hayatlarına yön verme fırsatı buldukları söylenebilir. Sonuç olarak; Her ne kadar faydaları söz konusu olsa dahi Türkiye'de kişisel gelişimin, gelişimi sağlamak yerine anlık gerileyişi durdurmak görevini üstlenmiş bir alan olduğunu söylenebilir.

Kaynakça

- Akyürek, B. (2008). *İçinizdeki öküze oha deyin*. Konya: Kent Kitap.
- Altınağaç, F. (2018). *Kişisel gelişim uzmanı nedir*. <https://fatihaltinagac.com/kisisel-gelisim-uzmani-nedir/> (Erişim tarihi: 12.05.2020)
- Altınağaç, F. (2019). *Yaşam koçu ne demek*. <https://fatihaltinagac.com/yasam-kocu-ne-demek/> (Erişim tarihi: 12.05.2020)

- Balaban, Ö., Çakmak, D. (2016). Üniversite öğrencilerinin kişisel gelişim eğitimlerine yönelik algılarının incelenmesi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 1, 1-17.
- Barutçu, E., Özbay Ö. (2007). Koçluk yaklaşımının yönetici ve iş gören üzerine etkilerine ilişkin bir araştırma. *Akademik Araştırma ve Çalışmalar Dergisi*, 1, 47-62.
- Bıçakçı, H.A. (2015). *Koçluğun kitabı*. İstanbul: En İyi Yayınevi.
- Chaya R. J., Daniel. K. A., Wade, E., (2015). What is self-growth?. *International Journal of Process Education*. 7(1), 41-51.
- Cüceloğlu, D. (1996). *İçimizdeki biz*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Çelik, S. (2011). Kütüphaneci eğitiminde mentorluk uygulaması: Doğu Üniversitesi Kütüphanesi Örneği. *Bilgi Dünyası Dergisi*, 12(2), 295-318.
- Demirci, N. (2015). *Umudunu asla kaybetme*. İstanbul: En İyi Yayınevi.
- Dökmen, Ü. (2000). *Varolmak gelişmek uzlaşmak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Drucker, P.F. (2000). *Gelecek için yönetim/ 1990’lar ve sonrası*. (Üçcan, F., Çev). 6.Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Effing, M. M. (2009). The origin and development of self-help literature in the united states: the concept of success and happiness (an Overview). *Atlantis*, 31(2), 125-141.
- Eksi, F. (2011). *Kişisel gelişim literatürünün eğitim ve danışma ihtiyacı açısından incelenmesi: kuramsal analitik bir yaklaşım*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eğitim Bilimleri Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı. (Basılmamış doktora tezi). İstanbul.
- Gödeş, M. (2013). *Kişisel gelişim zirvaları*. İstanbul: Esen Kitap.
- Haldız, K. (2018). *Kişisel gelişim yönelimi ve kariyer uyum teknikleri arasındaki ilişkinin kişisel gelişim eğitimleri açısından incelenmesi*. Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü İnsan Kaynakları Yönetimi Anabilim Dalı. (Yüksek lisans tezi). Sakarya.
- Illouz, E. (2011). *Soğuk yakınlıklar: Duygusal kapitalizmin şekillenmesi*. (Aksoy Ö. Ç., Çev). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karayılan, A. H. (2014). *Kişisel gelişim sisteminin Kelâm ilmi açısından değerlendirilmesi*. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı (Yüksek lisans tezi). Şanlıurfa.
- Kıral, T. (2006). *Kişisel gelişim eğitimlerine yöneticilerin tutumları*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı (Yüksek lisans tezi). İstanbul.
- Kigem, <https://www.kigem.com/insan-muhendisligi-ve-nuvit-osmay-hakkinda.html> (Erişim tarihi: 19.07.2019).
- Knight, S. (2001). *Uygulamalarla NLP*. (Taffe, İ., Çev.). İstanbul: Sistem Yayınları.
- Koç, M. (2013). Modern bir imkân olarak din hizmetlerinde kişisel gelişim yaklaşımı: Diyanet İşleri Başkanlığı personeli üzerine uygulamalı bir model önerisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 149-183.
- Koçluk Mesleği Hakkında. https://www.myk.gov.tr/images/articles/editor/020713/Koc_Seviyeye_6.pdf (Erişim tarihi: 29.07.2019).
- Kültür Bakanlığı. <http://telihaklari.gov.tr/duyuru/2018-YILI-BANDROL-VE-TESCIL-RAKAMLARI> (Erişim tarihi: 12.07.2019)
- Myk, https://www.myk.gov.tr/images/articles/editor/020713/Koc_Seviyeye_6.pdf (Erişim tarihi: 29.07.2019).

- Nüvit Osmay Hakkında. <https://www.kigem.com/insan-muhendisligi-ve-nuvit-osmay-hakkinda.html> (Erişim tarihi: 19.07.2019)
- Osmay, N. (2019). *İnsan mühendisliği*. 32. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Özburun, Y, Ö. (2012a). Kişisel gelişim dedikleri 2. <http://www.haber7.com/yazarlar/yusuf-ozkan-ozburun/903252-kisisel-gelisim-dedikleri-2> (Erişim tarihi: 12.05.2020).
- Özburun, Y, Ö. (2012b). Kişisel gelişim dedikleri 3. <http://Www.Haber7.Com/Yazarlar/Yusuf-Ozkan-Ozburun/906015-Kisisel-Gelisim-Dedikleri-3> (Erişim tarihi: 15.07.2019).
- Özdemir, İ. (2010). Kişisel gelişim kitaplarının eleştirel bir değerlendirmesi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 63-95.
- Özkan, Z. (2003). *Bilgiğe yönelik kişisel gelişim dinamikleri*. 4. Baskı. İstanbul: Hayat Yayıncılık
- Paker, K. O. (2011). Postmodern bilgelik: Yeni çağ söyleminde kişisel gelişim ve ruhsal alıştırmalar. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 31, 61-98.
- Salerno, S. (2005). *Sham: How the self-help movement made America helpless*. New York: Random House.
- Sekman, M. (2005). *Her şey seninle başlar*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sevim, B., A., (2013). Kişisel gelişim kitaplarındaki başarı ideolojisi: Mümin Sekman örneği. *International Periodical For The Languages Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 8(3), ss. 17-35.
- Sezgin, F., Koşar, S., Er, E. (2014). Okul yöneticisi ve öğretmen yetiştirmede mentörlük sürecinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(3), 1337-1356.
- Sezik, N. (2000). *Değişim kuşağındakiler*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Starker, S. (1989). *Oracle at the supermarket: The American preoccupation with self-help books*. New Brunswick, NJ: Transaction.
- Şengül, S. (2015). *Üç iki bir deneme*. İstanbul: En İyi Yayınevi.
- Tokur, B. (2006). *Kişisel gelişim (NLP)-din ilişkisi üzerine bir araştırma*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Erzurum.
- TRT Haber, <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/2018de-derlenen-eser-sayisi-70binigececi-402914.html> (Erişim tarihi: 12.07.2019).
- Twenge, J. M. (2010). *Asrın vebası narsisizm illeti*. (Çev. Özlem Yüksel). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %80

2. yazar katkı oranı : %20